

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№2 (123) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 35 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Мазмұны

<i>Абасилов А.М.</i> Жаңа қазақ әліпбиі: әлеуметтік лингвистикалық мәселелері, оларды шешу жолдары	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырының діни мотивтері ..	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Қасқатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихынан	21
<i>Аймұхамбет Ж.Ә.</i> Мифтік кеңістіктегі <i>адамзат</i> пен <i>пері-зат</i> байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Л.З. Будаговтың «Түрік-татар сөздерінің салыстырмалы сөздігінің» қазақ лексикографиясындағы орны	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Кәсіби-бағытталған шетел тілін үйренудің тұлғалық-бағытталған тәсілі	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – сан қырлы дарын иесі	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Ұлы Дала көне есептері және оның Бөлтірік шешен шығармашылығындағы көрінісі	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова Ә.А.</i> Студенттердің тілдік компетенциясын қалыптастыруда аутенттік мәтіндерді қолдану	74
<i>Ерғалиева Райхан</i> Қазіргі заманғы қоғамдағы ұлттық мәдени мұраның проблемалары	76
<i>Жұманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Студенттерде шетелдік құзыреттілікті қалыптастыру	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Заманауи лингвистикадағы бағалау теориясының дамуы	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Қазақ әдет-ғұрыптық ән ырғақтылығындағы сөз просодикасы	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Ағылшын тілін үйрену мен оқытудың маңыздылығы	105
<i>Лазухина Л.В., Әбдіғалиева Т.А.</i> У. Шекспирдің «Отелло» пьесасындағы одағайлардың қазақ тіліне аударылуына талдау	109
<i>Нұрдәулетова Б.И.</i> Жыраулар поэзиясы мәтінінің коммуникативтік ерекшелігі	116
<i>Нұржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Интернет көмегімен ағылшын және қазақ тілінің сөздік қорын оқыту әдістемесі	123
<i>Нұржаубек А.</i> Қазіргі әлемдік және отандық лингвистикадағы фрейм туралы ізденістер	129
<i>Оспанова А.К., Турдығылова А.К., Бакенова А.М.</i> Шетел тілі мұғалімдерінің рефлексивті қабілеттіліктерін дамуы	139
<i>Тұрысбек Р.</i> Ұлттық тіл табиғаты: әліпби мәні мен эволюциясы (<i>Латын графикасына негізделген қазақ тілі әліпбиінің тарихы мен даму үрдістері туралы</i>)	146
<i>Рысбаева Г.Қ., Исаева Ж.Т., Тұңғышбаева Ғ.Ж.</i> Ғаламның тілдік «культ» концептісі	155
<i>Сәрсекенова Қ.Қ., Меліс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Филология мамандығы бойынша білім алушыларды компьютерлік технология бағытында оқыту	166
<i>Шаймерденова Н.Ғ.</i> Қазақстандағы татарлардың тарихы, тілі, мәдениеті	173
<i>Жазбадерек.</i> Гуманитарлық ғылымдарға саясимәдениет әлемінде заманауи зерттеу	185
<i>Рәсімдеу үлгісі</i>	188

Contents

<i>Abasilov A.M.</i> New Kazakh Alphabet: Sociolinguistic Problems and Their Solutions	8
<i>Abduov M.I., Abduova N.M.</i> Religious Motifs in “Kozy Korpesh – Bayan Sulu” Poem	15
<i>Abdrzakova A.A., Akhmetova B.B., Kaskatayeva Zh.A., Bakenova A.M.</i> From History of Development of Some Sacral Concepts with Numerical Component	21
<i>Aimukhambet Zh.A.</i> The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature	30
<i>Amangazyieva M.K.</i> L.Z.Budagov’s «Comparative Dictionary of Turkish-Tatar Words» in Kazakh Lexicography	38
<i>Aubakirova G.T., Volodina E.O., Kalieva S.N.</i> Personally-Oriented Approach in Teaching Professionally-Oriented Foreign Language	44
<i>Baibek A.K.</i> Ykili Ybray – Versatile Master of Transformations	51
<i>Baybekov S.N., Shormakova S.M., Ayazbekova I.M.</i> Ancient Tasks of the Great Steppe and Their Place in Boltirik Sheshen’s Work	63
<i>Gauriyeva G.M., Zhumabekova A.A.</i> Use of Authentic Texts for Formation of Students’ Linguistic Competence	74
<i>Yergaliyeva Rakhan</i> The Problem of National Cultural Heritage in Modern Society	76
<i>Zhumanbekova N.Z., Kabdusheva A.B.</i> Formation of Foreign Competencies in Students	81
<i>Iskakova N.S., Islam A.</i> Development of Evolution Theory in Modern Linguistics	86
<i>Kuzbakova G.Zh.</i> Prosody of the Word in Kazakh Ritual Song Rhythmics	96
<i>Kydyrmoldina M.S., Nurzhanova Zh.D.</i> The Importance of Learning and Teaching English Language	105
<i>Lazukhina L.V., Abdygalieva T.A.</i> Analysis of the translations of U. Shakespeare’s «Othello» plays in the Kazakh language	109
<i>Nurdauletova B.I.</i> Communicative Peculiarities of the Bard Texts	116
<i>Nurzhanova Zh.D., Dadekhan Zh.B.</i> Teaching English and Kazakh vocabulary by means of the Internet	123
<i>Nurzhaubek A.</i> Frame Research in the Modern World and Domestic Linguistics	129
<i>Ospanova A.K., Turdygylova G.D., Bakenova A.M.</i> Development of Reflexive Abilities of Foreign Languages Teacher	139
<i>Turysbek R.</i> Kazakh Inscription is Spirituality (About the history and trends of the Kazakh language based on Latin graphics)	146
<i>Rysbayeva G.K., Issayeva Zh.T., Tungushbayeva G.Zh.</i> Concept of “Cult” in Linguistic Picture of the World	155
<i>Sarekenova K.K., Melis A.M., Toybekova S.R.</i> Training Graduates of Philology Specialty in the Field of Computer Technology	166
<i>Shaymerdinova N.G.</i> The History, Language and Culture of Tatars in Kazakhstan	173
Chronicle. Modern research on humanitarian sciences in the polycultural peace	185
Template	188

Содержание

<i>Абасилов А.М.</i> Новый казахский алфавит: социолингвистические проблемы, пути их решений	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> Религиозный мотивы в лиро-эпическом произведений «Козы Корпеш – Баян сулу»	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Каскатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Из история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных	21
<i>Аймухамбет Ж.А.</i> Взаимосвязь человечества с феи в мифическом пространстве и его отражение в художественной литературе	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Роль «Сравнительного словаря турецко-татарских наречий» Л.З. Будагова в казахской лексикографии	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Личностно-ориентированный подход в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – многоликий мастер перевоплощений	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Древние задачи Великой Степи и их место в творчестве Болтирик шешена	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова А.А.</i> Использование аутентичных текстов при формировании языковой компетенции студентов	70
<i>Ергалиева Р.А.</i> Проблемы национального культурного наследия в современном социуме	76
<i>Жуманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Формирование иноязычных компетенций у студентов	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Развитие теории оценки в современной лингвистике	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Просодика слова в казахской обрядовой песенной ритмике	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Важность обучения и преподавания английского языка	105
<i>Лазухина Л.В., Абдигалиева Т.А.</i> Анализ перевода на казахский язык междометий пьесы У. Шекспира «Отелло»	109
<i>Нурдаулетова Б.И.</i> Коммуникативные особенности текстов жырау	116
<i>Нуржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Приемы изучения английской и казахской лексики с помощью интернет	123
<i>Нуржаубек А.</i> Фреймовый подход в современной отечественной и мировой лингвистике	129
<i>Оспанова А.К., Турдыгылова А.К., Бакенова А.М.</i> Развитие рефлексивных умений учителей иностранных языков	139
<i>Турысбек Р.</i> Природа национального языка: сущность и эволюция алфавита (<i>Об истории и тенденциях казахского языка на основе латинской графики</i>)	146
<i>Рысбаева Г.К., Исаева Ж.Т., Тунгышбаева Г.Ж.</i> Концепт «Культ» в языковой картине мира	155
<i>Саркенова К.К., Мелс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Обучение выпускников филологических специальностей в области компьютерных технологий	166
<i>Шаймерденова Н.Г.</i> История, язык, культура татар в Казахстане	173
<i>Хроника.</i> Современные исследования по гуманитарным наукам в поликультурном мире ...	185
Образец оформления статьи	188

ХҒТАР 17. 71. 91

Ж.Ә. Аймұхамбет

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: a_zhanat@mail.ru)

Мифтік кеңістіктегі адамзат пен пері-зат байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі

Аңдатпа. Мақалада мифологиялық дәуірге тән пері тектес кейіпкерлердің адамзатпен байланысына қатысты мотивтер талдау нысанына алынған. Ұлттық дүниетанымдағы перілер образы мен әлем мифтеріндегі эльф, нимфа, сида, т.б. салыстырыла келе, олардың адам тағдырына қатысы, тылсым сипаттары талданады. Перілер туралы мифтердің фольклор шығармаларына арқау болып, дәстүрлі мотивке айналғанына назар аударылады. Сонымен бірге ерекше тағдырлы өнер иелерінің тылсым әлеммен, ондағы тіршілік иелерімен байланысы тек фольклорда қалып қоймай, көркем әдебиет жанрларына тақырып болғаны мысалдармен көрсетіледі. Перілер туралы мотивтердің хикаяның өзегіне ғана айналып қоймай, ертегілер мен эпсаналардың да құрылымындағы тұрақты мотив болғаны айтылады. Адамдар әлемінен өзге әлемге кетіп қалған, өмірлерін сол жақта жалғастырған кейіпкерлер туралы да қарастырылады. Бұл талдаулардың соңында перілердің адамзаттың ізгілік мұраттарын жүзеге асыруына жәрдемші сипатта түсіндірілгені туралы ой тұжырымдалады.

Түйін сөздер: миф, фольклор, пері, эльф, аққу, ғажайып мекен, өмір тостағы.

Мифтік танымға тікелей қатысы бар фольклор кейіпкерлерінің көпшілігіне тән ерекшелік – олардың адамзат нәсілінен өзге саналы тіршілік иелерінің қолдауына ие болатындығы немесе солармен қалайда бір байланысқа түсетіндігі. Бұл әлем халықтары фольклорында тұрақты кездесетін мотив.

Қазақ фольклорынан нәсілі адамзат емес ғажайып жандармен кездесетін, тағдырлары тоғысатын кейіпкерлер қатарына Төстікті («Ер Төстік»), Кендебайды («Керқұла атты Кендебай»), Аңшыбайды («Аңшыбай батыр»), Мамай батырды («Мамай батырдың арманы») мысалға алуға болады. Бұл аталғандар пері қыздарының қырсығына тап болады немесе олармен некелесіп, мақсат-мұраттары орындалатын тірлікке қол жеткізеді. Ал, «Қорқыт ата кітабындағы» (Дрезден нұсқасы) сегізінші жырда пері қызымен оның ықтиярынсыз қосылған қойшы оқиғасы бар. Сол пері қызынан туған Төбекөз адамдарға қасірет әкеледі. Пері қызы мен адамзат нәсілінің арасындағы байланыс жайлы аңыз күні кеше, ХХ ғасырдың басында өмір сүрген қазақтың өнерпазы, ұлт мәдениеті тарихында ерекше орын алатын Ақан сері Қорамсаұлына (1843 – 1913) қатысты айтылады. Небір тамаша әндерді өмірге әкелген Ақан сері елден жырақ кетіп, Қоскөлдің жағасында қос тігіп жатқан кезінде пері қызымен кездескен екен делінеді ол аңызда.

Х.Досмұхамедұлы адамзат баласынан өзге нәсілді кейіпкерлер қатысатын демонологиялық әңгімелерді **«перілік хикаялар»** деп атаған екен. *«Перілік хикаялар бақсы, албасты, қара, пері, жың, әруақ, жалмауыз кемпір, жезтырнақ және басқаларға қатысты болып келетінін»*, аталған миф кейіпкерлерінің болмысы, адам баласына тигізетін пайдасы мен зияны, олардан сақтану жолдары айтылатынын атап көрсетеді [1, 25-26].

С.Қасқабасов халық прозасының мұндай кейіпкерлер қатысатын түрін **хикая** деп атап-түстейді. Ғалымның тұжырымы бойынша: *«Қазақ халқының әртүрлі мифтік (мифологиялық) мақылұқтар мен құбыжықтар туралы түсінігін барынша айқын бейнелейтін жанр хикая болып табылады»* [2, 101]. Хикая кейіпкерлерінің мифтік танымнан туындағаны анық. Мифтік кейіпкерлер мен сюжеттер осы хикаяларға барынша еркін енген. Алайда, біз **пері, эльф, нимфа, фея, сида** сияқты тіршілік иелері мен адам баласы арасындағы қызықты да ғажайып оқиғаға құрылған мифтік баяндарды толығымен хикаяларға жатқызбаймыз.

Бұл баяндар өзіндік ерекшелігімен тұтастай бір жүйе түзетін, мифтік танымға негізделген құрылымымен дара тұрады. Олардың құрылымында ең әуелі мифтік сипат басым. Содан кейін хикаяларға да, әпсаналарға да тән белгілер бар.

Мифтік дүниетанымнан туындаған түрлі тіршілік иелерінің ішінде адамзат нәсілімен барынша ұқсас, олармен тағдырын байланыстырып, тіпті некеге тұратындары бар. Көп жағдайда адам баласына ізгі ниетте болатын мұндай кейіпкерлер санатына *пері, эльф, нимфа, фея, сида, кейннар* т.б. мифтік тіршілік иелерін жатқызуға болады. Мұндай мифтік тіршілік иелері кейіннен ертегілердің тұрақты кейіпкерлеріне айналды.

Эльфтер – Еуропадағы бірсыпыра елдердің мифтері мен әпсаналарынан тұрақты кездесетін кейіпкерлер. Зерттеушілер бұларды кельт және герман-скандинавия фольклорындағы ғажайып ел тұрғындары ретінде атайды. Эльфтер туралы еңбектерде оларды адамзат дәуіріне дейін және қатарласа өмір сүрген ерекше «мифтік» халық ретінде атайды. Кельт мифологиясындағы сидалар, герман-скандинавия мифологиясындағы альвтар сипаты жағынан осы эльфтермен бірдей.

Эльфтер – герман-скандинавия мифологиясында табиғаттың мейірімді рухтары болса, ирланд мифологиясында «Ғажайып мекеннің» рухы ретінде түсіндіріледі. Ирланд сагаларында Дана тәңіріяның ұрпақтары ретінде бейнеленеді [3].

Миф баянына сүйенсек, эльфтер королевасының жүрегін өнерімен жаулап алған Томас Лермонт – әрі мифтік әрі тарихи қаһарман. XIII ғасырда өмір сүрген тегі шотланд ол «Шыншыл Томас», «Томас-Рифмач» деген атпен аңызға айналған кельт фолькорының кейіпкері. Ақын, әнші, көріпкел, лютняда шебер ойнайтын Томас туралы XIII ғасыр хонологиясында «Эркельдуннан шыққан Томас», сондай-ақ өмір сүрген жылдары 1120-1290 ж. шамасы деп көрсетіледі. Бұл анықтама оның шынайы өмірде болғаны туралы пікірді қуаттай түседі. Томас Лермонттың эльфтер еліне сапары көптеген фольклорлық және әдеби шығармаларға арқау болды [4].

Томас Лермонт туралы фольклор туындысының бірегейі – «**Томас-Рифмач**» атты баллада. Халық фольклоры санатындағы бұл баллада Томастың өз өнерімен эльфтер патшайымының жүрегін қалай жаулап алғаны оқиғасын арқау еткен. Эльфтер елінің королевасы Томасты өз еліне алып кетеді. Қойылған шарттарды орындап, еліне қайтуға мүмкіндік алған шақта королева сүйікті Томасына көріпкелдік қасиет дарытады. Осы көріпкелдік оның «Шыншыл Томас» атануына себеп болады. Өйткені, Томас айтқан болжамның бірде бірі қате болмайды. Томас Лермонтты миф кейіпкері ретінде атауға себеп болатын да осы эльфтер елінде болуы, эльф королевасының оған ғашық болғандығы, сол елде жеті жыл тұрып келгені. Балладаға арқау болған бұл сюжет ХV ғасырдағы «Томас Эрсселдунский» («Thomas of Ersseldoune») атты ағылшын рыцарлық романынан кездеседі. Тарихи романның негізін салушы Вальтер Скотт шотланд фольклорын жинап, 1802 жылы «Песни шотландской границы» атты екі томдық жинақ шығарады. Үшінші томын 1803 жылы жариялайды. Ол осы жинаққа енген Томас туралы балладаның қолжазбасын аңызға айналған өлеңшінің туған жері саналатын Эрсселдунға жақын жерде тұратын бір әйелден алғанын айтады. Американдық фольклортанушы ғалым, Гарвард университетінің алғашқы профессоры Фрэнсис Джеймс Чайлд (1825 – 1896) ағылшын және үш жүз бес шотланд балладасын және олардың америкалық нұсқасын жинап, 1182-1898 жылдар аралығында «Ағылшын және шотланд халық балладалары» («Английские и шотландские народные баллады») атты он томдық жинақ шығарған. Бұл он томдық «Чайлд балладалары» деген атпен мәлім болды. Осы жинаққа «Томас Рифмач» балладасының бес нұсқасы кіргізілген.

Томас туралы тағы бір шығарма – Джозеф Редьярд Киплингтің (1865 – 1936) «Шыншыл Томастың соңғы жыры» атты балладасы. Томастың эльфтер елінде болғандығы туралы бұл туындыда негізгі сюжетке қосымша айтылады. Шотланд королі Томасқа өлең өнері үшін рыцарлық атақ және жер сыйламақшы болады. Сонда Томас өзінің Ғажайып патша-

лықта болғанын, одан алған сыйына жер бетіндегі еш байлық тең келмейтінін айтады. Және сол жерде тұрып үш ән айтып, корольдің жан-жүрегін ерекше әсерге бөлейді. Бірінші әнін айтқанда король өзінің күнәларын еске алып, барынша өкініп жылайды. Екінші әнін айтып, корольдің жүрегінде жауынгерлік рухты асқақтатады. Ал, үшінші әнін айтқанда корольдің есіне алғашқы махаббаты түсіп, ерекше сезімге бөленеді.

Америка жазушысы Эллиен Кашнер (1955) «Томас Рифмач» атты повесіне осы бір аңызға айналған тұлғаны бас қаһарман етіп алады. 1990 жылы жарық көрген бұл повестке 1991 жылы «Мифопоэтикалық сыйлық» берілген. Повестің негізгі сюжеті – Томастың эльфтер еліне барып, королеваның сүйіктісі әрі барды болғандығы. Жазушы бұл фольклорлық сюжетке қосымша сюжеттік желілерді үстеп, фантазия жанрындағы тамаша туындыны дүниеге әкелген.

Қазақтың Қаратауында дүниеге келген орыстың фантаст-жазушысы Сергей Лкуьяненко (1968) өзінің «Соңғы сақшы» романында Томасты Жоғары санаттағы мейірімді көріпкел, Шотланд сақшыларының басшысы ретінде көрсетеді.

«Генри Лайон Олди» деген бүркеншік есім иеленген қос украин жазушы – Дмитрий Громов пен Олег Ладыженскийдің фантазия жанрындағы романдар циклына Томас Биннори есімімен кірген кейіпкерге Томас Лермонт бейнесінің ерекше ықпалы бар екенін әдебиет зерттеушілері атап айтады.

Бізге, қазақ тіліне аударылып, «Әлем халықтары ертегілері» жинағына енген «Өлеңші Томас» ертегісі белгілі [5, 349-355]. Томастың ажалды пенделер бара алмайтын эльфтер елінде жеті жыл болуы өнерпаз жанның ерекше тағдырын бейнелейтін мотивтерді еске салады. Әр халықтың таным-түсінігінде бедерленіп, түйсігінде «өмір сүретін» ғажайып мекеннің бірі осы эльфтер елі. Эльфония сипаты түркі жұртының «Жерұйық», «Өтүкен», «Үш қиян», «Сарыарқа», «Жиделі-Байсын» сияқты қоныстарымен ұқсас келетініне біз бұдан бұрын назар аударғанбыз [6, 37-38].

Тылсым кеңістіктегі тіршілік иелерімен байланыс мифтік санаға тән «жұмақ дәуіріне» оралуды аңсауды, ерекше қалыптағы тұрмысты, ырысы төгілмеген, құты қашпаған ерекше «ортаны» тұспалдауымен маңызды. М.Элиаде атап көрсеткендей, бір назар аударатын жайт – адамзат нәсілінен өзге тылсым тіршілік иелерімен кездесетін адамның қолында бір музыка аспабы болатындығы және олармен елсізде: орман ішінде, су жағасында, тау ішінде кездесетіндігі. Томастың лютнясынан төгілген ерекше әуен эльф королеवासының сезімін оятса, болгар мифінің кейіпкері – Таң сұлуын қарапайым бақташы сыбызғы әуеніне арбап, қолына түсіреді.

Ертегі фабуласы: *Тау бөктеріндегі тоғай ішіндегі алаңқайда сыбызғының сырлы сазына таң сұлуларын билеткен жігіт қарт бақташыдан оларды қолға түсірудің амалын сұрайды. Үш сұлудың кенжесінің ерекше сұлулығы есінен тандырған жігіт қарттың ақылы бойынша, басындағы гүлтәжін тартып алып, оны өзіне жар болуға көндіреді. Алайда, күндердің бір күнінде гүлтәжі мен көйлегін қолына түсірген Таң сұлуы өзінің Тылсымды мекеніне ұшып кетеді. Жігіт Тылсымды мекенді іздеп, сапарға шығады. Қанатты Құс атаулының әміршісі атанған ақсақалды қарияның көмегімен Тылсымды мекенге бүркітке мініп, ұшып келеді. Сөйтіп, оны еліне алып қайтады. Болгарлар осы екі ғашықтың – бақташы жігіт пен ғажайып Таң сұлуының некесінен тарайды екен* [7, 396-503].

Пері тектес тіршілік иесі ретінде Таң сұлуы адамзатпен некеге тұрған көп перизаттардың бірі ғана. Мұндай мотивтердің қатарында Жаһан сұлуы (Әлем сұлуы) деп аталатын кейіпкерлермен кездесіп, некелесу оқиғасы да бар. Албан халық ертегісінде Хрусталь тауына тап болып, одан әлі үш жүз ешкісі бар соқыр шалға кездесетін жас бала пері қызын сыбызғы әуенімен арбап қолына түсіріп, одан шалдың көзін қайтарып алады. Шалдың ашуға болмайтын он екінші бөлмесін ашып, сол жерден Жаһан сұлуларын көреді де, кенжесін қолға түсіреді. Шалдың батасын алып, онымен некеге тұрады [8, 373-380].

Адам кейпінде адамзат еліне келетін мифтік тіршілік иелері тек сұлу қыз емес, патшазада жігіт болуы да мүмкін. Оған мысал – Германияда шамамен XII–XIII ғасырлардан айтылатын аққулар әміршісі Лоэнгрин туралы ертегі. Эльфтер еліне баратын Томас Лермонт есімі тарихи тұлғамен байланыстырылса, Лоэнгринге қатысты олай деп айта алмаймыз. Кейбір нұсқалар бойынша, аққулар патшасы туралы миф бірге туған жеті ағайындының аққуға айналып кету оқиғасынан бастау алады. Алман жұртының нұсқасында аққу патшасының есімі – Лоэнгринг, Нидерландияның тарихи аймағы – Брабант герцогтігі нұсқасында *Элиас* делінеді.

Аққулар әміршісі туралы ертеректегі «*Элиокс*», одан кейінгі ғасырларға тән «Беартиса» поэмаларында суреттеледі. Бұл екі туындыға жалпылама «Аққулар әміршісінің дүниеге келуі» деген ат берілген. Аққулар әміршісі туралы айтылатын оқиға фабуласы:

Король мен королеваның бір күнде жеті баласы дүниеге келеді. Ерекшелігі – олар күміс (кейде алтын) шынжырмен туады. Корольдің шешесі келінін ұнатпағандықтан, король жорықта жүргенде босанған келінін қаралап, ұлына «әйелің ылғи күшік тапты» деп хабар жібереді де, балаларды орманға апарып өлтіруді бұйырады. Бұйрықты орындаушы күң балаларды өлімге қимай, тірі қалдырады. Орман ішінде бұл балаларды бір дуана тауып алып, өз қамқорлығына алады, жабайы ешкінің сүтімен асырайды. Корольдің шешесі балалардың тірі қалғанын біліп, оларды ұстауды бұйырады. Сөйтіп, күміс шынжырларын алып, балқыту үшін зергерге береді. Бірақ, алты бала табылғанымен жетінші бала – Элиас қолға түспейді. Шынжырынан айрылған балалар аққуға айналып кетеді. Зергер болса бір шынжырды ғана балқытып, қалғанын жасырып тастайды. Арада көп жыл өткенде түрмеде жатқан королеваны қорғайтын ешкім табылмаса, жазаға кеспек болады. Сол кезде, періштелердің айтуымен Элиас анасын қорғауға келеді. Шайқаста жеңіске жеткен Элиас анасын жазадан босатады, аққуға айналған бауырларына шынжырларын қайтарып, адам бейнесіне келтіреді. Алайда, шынжыры балқытылып кеткен бір бауыры аққу күйінде қала береді. Элиас болса, қайыққа отырып, аққу бауырымен бірге кете барады.

Аққулар патшасы туралы жоғарыда аталған екі поэманы орыс әдебиеттанушысы А.Д.Михайлов (1929-2009) «Француз қаһармандық эпосы. Поэтика және стилистика мәселелері» атты еңбегінде қарастырған [9, 260-261, 300,334,346].

Лоэнгрин мифі туралы 1890-1907 жылдар аралығында 82, қосымша 4 томы жарық көрген Брокгауз бен Ефронның энциклопедиялық сөздігінің 82-томында айтылады. Бұл энциклопедиялық сөздік Петербургте шыққаны, кейіннен бірнеше мәрте қайта жарияланып, жұртшылыққа ұсынылғаны белгілі [10].

Миф оқиғасы бойынша, Лоэнгрин адамзат еліне, оның ішінде Брабант жеріне қайтыс болған қарт герцогтің қызы Эльзаны қорғау үшін келеді. Эльза Шельда өзенінің жағасындағы Анвер қамалында тұрады. Брабант герцогтігіндегі батырлардың ішіндегі ең жаужүрегі Тельрамунд еді. Кәрі герцогтің тірі күнінде Эльзаны жар етпекші болған батырлар көп еді. Тельрамунд та солардың бірі болатын. Алайда, Эльза менмен, дөрекі Тельрамундты мүлде ұнатпайды. Әкесі дүниеден өткен соң да үміткер күйеу жігіттер Эльзаға ұсыныстарын тағы жасайды. Сонда Тельрамунд марқұм болған қарт герцогтың көзі тірісінде Эльзаны өзіне бермек болып уәде еткенін, екеуінің ортасында жасырын келісім болғанын айтады және сөзінің ақиқаттығына қылышымен ант етеді. Эльза болса, ондай келісімнің болмағанын, әкесі ешкімге уәде бермегенін, тек қызының өзі сүйген жанмен бірге болуын қалағанын айтады. Бұл әңгімені рыцарлар мен барондар дерлік естиді. Кімге сенерлерін білмейді. Өйткені, қылыш – қасиетті, онымен ант беру жалған болмау керек. Эльза да жалған айтпайды. Ақыры бұлар король Генрих Құсбегіге келіп, мына мәселені шешуді сұрайды. Сонда король әділ төрелік ағашы атанған кәрі еменнің түбіндегі алаңқайда кездесуді белгілеп, бұл таласты шайқас шешетінін айтады. Шайқасқа Тельрамунд өз намысын қорғап, қылышымен шықпақ, ал, Эльза үшін біреу шығуы керек. Эльза өзіне көңіл білдірген барондар мен рыцарлардан көмек сұрағанымен олардың бәрі Тельрамундқа қарсы шығудан бас тартады. Түні бойы Жаратушыдан көмек сұрап жалбарынып, көз жасын төккен Эльза таң ата Шель-

да өзенінің жағасына келеді. Кенет ол аққу жегілген қайықты көреді. Қайық ішінде тұрған сауытпен құрсаңған рыцарь оған күле қарап, қол бұлғап амандасады. Қайық тоқтайды да, жас батыр жағаға шығады. Эльзаға оның намысын қорғау үшін жекпе-жекке шығуға дайын екенін айтады.

Белгісіз батыр шайқаста Тельрамундты жеңеді. Тамағына қылыш тақалғанда, Тельрамунд өзінің өтірік айтқанын, жалған ант бергенін мойындайды. Король Тельрамундты герцогтіктен аластауды бұйырады, Эльзаға белгісіз батырға тұрмысқа шығуы керектігін айтады да, батырдан есімін сұрайды. Сонда батыр өзінің белгілі тектен шыққанын, атын айта алмайтынын баян етіп, Аққулар әміршісі деп атауын өтінеді. Сөйтіп Эльза мен белгісіз батыр некелеседі. Белгісіз батыр Эльзадан өз атын сұрамау туралы ант алады. Күндердің күнінде олар ұлды болады. Эльзаны құттықтауға келген ақсүйек әйелдердің ішінде Тельрамундтың әйелі Урсула да бар еді. Ол Эльзаны күйеуінің аты, тегі кім екенін қалайда білуге, сөйтіп антын бұзуға итермелейді. Эльза батырдан есімін, тегін сұрайды. Батыр айтпайды. Эльза болса күйеуінің өзінен қандай сырды жасырып жүргенін білгісі келеді. Қайталап сұрай берген соң Аққулар әміршісі: *«Жақсы, мен атымды айтамын, сосын екеуіміз екі айрыламыз. Өйткені сен антты бұздың, сөзіңде тұрмадың»*, – дейді. Эльза жылап-еңіреп, аяғына жығылып, айтпай-ақ қоюын өтінгенімен, бәрі кеш еді.

Ертеңінде таң ата олар Шельда өзенінің жағасына келеді. Бұл жерге жергілікті тұрғындар, барлық рыцарлар мен барондар, тіпті король Генрих Құсбегі де келген екен. Өзенде аққу жегілген қайық күтіп тұр. Батыр қайыққа мініп, жиналған жұртшылыққа өзінің аты Лоэнгрин, қасиетті Грааль рыцарларының бірі – Парцифальдің ұлы екенін, үнемі жазықсыз жәбірленушілерге көмекке келетіндерін, адамзат нәсілінен қызды ұнатып қалса, өзінің аты мен тегін сұрамау шартымен адамдар арасында қалуға болатынын, егер, бұл шарт бұзылса, туыстарына оралып, қайтадан Грааль рыцарына айналатынын айтады. Ол ұлын құшақтап, бауырына басып, оған өз атын беруді және қалқаны мен қылышын қалдыратынын ескертеді. Бұл қарулар баласын қанды шайқастардан аман алып шығады дейді. Қанатын қаққан аққу қайыққа мінген батырды алып, көзден ғайып болады. Жағада тұрған Эльза қайғыдан құлап түседі [11].

Аққу жайлы мотивтердің көбі мистикалық, ғажайыптық сипатымен ерекшеленеді. А.С.Пушкин жаңғырта жырлаған *«Салтан патша, оның асқан батыр ұлы Гвидон және аққу ханшайым туралы ертегісінде»* бас қаһарманға көмектесетін аққу кейпіндегі сұлу қыз бар. Ол Гвидонның даңқының артуына, салтанатты патшалық құруына көмегін тигізеді, соңында өзі оған жар болады. Тағы бір мысал: «Керқұла атты Кендебай» ертегісінде батыр пенделер еліне аққу болып ұшып келген пері қыздарының біреуінің кебісін алып қалады, кейіннен пері патшасы осы кенже қызын Кендебайға береді [12, 39-40; 44]. Ал, «Аңшыбай батыр» атты көне эпоста елсізде жүрген батырға аққу кейпінде келген пері қыздары онымен некелеседі [13, 11]. Бұл баяндар аққудың әлем халықтары мәдени-танымдық жадында тылсым сырға толы киелі құс ретінде сақталып, ерекше орын алатынын көрсетеді.

Аққу – қазақтардың ұлттық танымында да киелілік сипаты бар, ерекше қадірлі құс. Аққуға қатысты мифтік баяндар даму сатысында ертегілер мен аңыздардың құрамында, сондай-ақ поэзияда әртүрлі көркемдік қызмет атқарды. Халық таным-түсінігіндегі және олардан бастау алған поэтикалық ойлау жүйесіндегі аққу бейнесі туралы біз бұрынырақтағы еңбегімізде талдау жасағанбыз [13, 39]

Аққулар әміршісі Лоэнгрин жайлы сөзге қайта оралсақ, белгілі неміс композиторы, дирижер әрі өнер теоретигі Вильгелм Рихард Вагнер (1813-1883) аққулар әміршісі туралы сюжетті арқау еткен, үш актіден тұратын «Лоэнгрин» либереттосын және операсын дүниеге әкелді. Либеретто 1845 жылы жазылып, музыкасы 1846-48 жылдары туғаны бізге әлем мәдениеті тарихынан белгілі.

Лоэнгриннің әкесі Парцифаль Қасиетті Өмір тостағы (кейіннен, христиандық дәуірде бұл мотив Қасиетті Граальмен байланыстырылады) туралы миф баянынан таныс есім. Ол – Артур корольдің рыцарларының бірі. Даңқты Артур король туралы мифтік сюжеттер циклында молшылықтың, ырыстың, мәңгіліктің символы болған Өмір тостағын (қасиетті ыдысты) іздеу туралы желі маңызды орын алады. Өмір тостағы – алтын ғасырдың оралуына кепілдік беретін атрибут. Пенде баласын өз әміршісі еткен аққулар әлемі мифтік «үш әлемнің» байланысына нұсқайтын символ. Адамдар арасынан зәбір көрген жанның аққулар арасына барып тұрақтауы зұлымдық пен ізгілік шайқасының бір «ізі», ізгіліктің өлмейтіндігінің ишарасы.

Өткеннің және келер шақтың королі саналатын Артур мифіне Томас Лермонт туралы желілер де қатысты. Томас сапар шегетін феялар мен эльфтер елі ретінде аталатын Аваллон аралында Артур мәңгілікке тұрақтаған делінеді.

Эльфтермен бірге аталатын феялар, тылсым сырлы нимфалар және қасиетті сидалар – адам баласынан өзге нәсілді, алайда, адамзат әлемімен тығыз байланысты миф кейіпкерлері.

Феялар – кельт және герман мифологиясында ғажайып қабілетке ие, тылсым сырлы тіршілік иелері. Аваллон аралына иелік ететін Моргана бастаған феялар (үр қыздары) туралы миф барынша кеңінен тараған. Олардың ерекше қасиеттерінің бірі – емшілік. Феялар ауыр жараланған адамдарды емдеп жазады, кейде оларға ерекше қасиет дарытады.

Нимфалар – грек мифологиясында табиғаттың күші мен құбылыстарын бейнелейтін қыз кейпіндегі тіршілік иелері. Нимфа – грек тілінен аударғанда қыз, қалыңдық деген ұғымды білдіреді. Олар орманды, үңгірлерді, бұлақ басын мекендейді.

Сидалар – ғажайып елдің тұрғындары, кейбір нұсқаларда бұлардың шығу тегі Туата де Даннан құдаймен байланыстырылады. Сұлулығы көргендерді есінен тандыратын сидалар адамзат нәсілі мен өзге нәсілді тіршілік иелерінің байланысы туралы мотивтерде ерекше айтылады. Сидалар туралы кельт мифтері әлем халықтарфы фольклорына кеңінен таралған. Олар көп жағдайда адам баласының бір мақсатқа қол жеткізуіне, кедергілерді жеңіп, қиыншылықтарды еңсеруіне жәрдем етеді.

Адамзат әлемі мен перілер дүниесін байланыстырушы ұнамды кейіпкерлер мифтік санадан поэтикалық ойлау кеңістігіне көшіп, адамзаттық мұраттардың орындалуын «көркемдік тұрғыда» бейнелеп келеді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Досмұхамедұлы Х. Аламан. / Х. Досмұхамедұлы - Алматы: Ана тілі, 1991. – 276 б.
- 2 Қасқабасов С.А. Таңдамалы. Т. 1. Қазақтың халық прозасы / С. Қасқабасов [Зерттеулер] - Астана: Фолиант, 2014. – 320 б.
- 3 http://www.dopotopa.com/elfy_v_mifologii_i_istorii_tsivilizatsia_elfov.html
- 4 Мына еңбектерде: Minstrelsy of the Scottish Border... (Edinburgh, 1802); Child Francis James. The English and Scottish Popular Ballads, 5 Volumes (Dover Publications, 2003); English and Scottish folk ballad. Collection / Comp. L.M. Arinshtein. (Rainbow, Moscow, 1988. P. 512); Kipling J.R. The last song of Honest Thomas. Translation of Arch. Steinberg // Collection of works in 6 volumes. Volume 6. Translation from English. (TERRA, Moscow, 1996); Kashner E. Thomas Rifmach. The story. Translation from English. N.V. Grigorieva, V.I. Grushetskogo. (Arda, Moscow: 2007. S. 352); Lukyanenko S. The Last Watch. (AST, Moscow, 2006. P. 394).
- 5 Өлеңші Томас / Әлем халықтарының ертегілері. - Алматы: Балауса, 2005. – 512 б.
- 6 Аймұхамбет Ж. Түркі мифологиясы: типологиялық сипаты, ортақ мотивтер және кейіпкерлер / TÜRK DÜNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi (Bahar-Spring 2017). - Ankara, TURKEY. 25-43 б. (DOI Number: 10.24155/tdk.2017.2).

- 7 Таң сұлу // Әлем халықтарының ертегілері. [жинақ] - Алматы: Балауса, 2005. – 512 б.
8 Хрусталь тауы // Әлем халықтарының ертегілері. [жинақ] - Алматы: Балауса, 2005. – 512 б.
9 Михайлов А.Д. Французский героический эпос. // Вопросы поэтики и стилистики. / А.Д. Михайлов - Москва: Наследие, 1995. – 360 стр.
10 Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона в 82 т. и 4 доп. том. - Москва: Терра, 2001. – 726 стр.
11 Лоэнгрин — рыцарь лебедя [электр. ресурс] - URL: //http://100legend.ru/?p=228
12 Керкұла атты Кендебай // Қазақ ертегілері. (жинақты құрастырған Е. Дүйсенбайұлы) [жинақ] – Алматы: Жазушы, 2009. – 320 б.
13 Аймухамбет Ж. Мифологемы в современной поэзии // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований 2012, №12. - 210 стр.
14 Аңшыбай (1-нұсқасы) // Бабалар сөзі: Жүзтомдық. Т. 50: Батырлар жыры [жинақ]. – Астана: Фолиант, 2008. – 464 б.

Ж.А. Аймухамбет

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Қазақстан

Взаимосвязь человечества с феи в мифическом пространстве и его отражение в художественной литературе

Аннотация. Объектом исследования статьи является мотивы характерны мифической эпохе, связь персонажей похожие на феи с человечеством. Образы феи в национальном мировоззрении были сравнены с образами в мировых мифах такие как эльф, нимфа, сида и другие, изучены их отношения к человеческой судьбе. Акцент делается на мифы о феи как источник фольклора и становятся традиционным мотивом. А также, персонажи с удивительной судьбой и их связь с таинственным миром встречается не только в фольклоре, и приведены примеры тому, что в жанрах художественной литературы также имеет места. В статье говорится что мотивы о феи не только основа быличек еще и постоянный мотив сказок и легенд. А также рассматривается персонажи которые покинули человеческий мир и остались жить там. В конце этих исследований делается вывод что феи помогают человечеству достичь цель.

Ключевые слова: миф, фольклор, фея, эльф, лебедь, удивительное место, чаша жизни

Zh.A. Aimukhambet

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature

Annotation. The object of the study of the article is the motifs of the character of the mythical era, the connection of characters similar to fairies with humanity. The images of the fairies in the national worldview were compared with images in world myths such as the elf, nymph, sidah and others, their relationship to human fate was studied. The emphasis is on myths about fairies as a source of folklore and become a traditional motif. Also, characters with an amazing destiny and their connection with the mysterious world are found not only in folklore, and examples are given of what in genres of fiction also takes place. The article says that the motifs about fairies are not only the basis of the epics, but also the constant motif of fairy tales and legends. Also, considered characters who left the human world and stayed to live there. At the end of these studies, concluded that the fairies help humanity achieve goal.

Key words: myth, folklore, fairy, elf, swan, amazing place, bowl of life

References

- 1 Dosmukhameduly H. Alaman [Alaman]. (Native language, Almaty, 1991. p. 276). [in Kazakh]
- 2 Kaskabasov S.A. Tandamaly [Custom. T. I]. [Kazakh folk prose. Research]. (Foliant, Astana, 2014. p. 320). [in Kazakh]
- 3 [elect. resource]. - URL: http://www.dopotopa.com/elfy_v_mifologii_i_istorii_tsivilizatsia_elfov.html
- 4 The following works: Minstrelsy of the Scottish Border... (Edinburgh, 1802); Child Francis James. The English and Scottish Popular Ballads, 5 Volumes (Dover Publications, 2003); English and Scottish folk ballad. Collection / Comp. L.M. Arinshtein. (Rainbow, Moscow, 1988. p. 512); Kipling J.R. The last song of Honest Thomas. Translation of Arch. Steinberg // Collection of works in 6 volumes. Volume 6. Translation from English. (TERRA, Moscow, 1996); Kashner E. Thomas Rifmach. The story. Translation from English. N.V. Grigorieva, V.I. Grushetskogo. (Arda, Moscow, 2007. P. 352); Lukyanenko S. The Last Watch. (AST, Moscow, 2006. p. 394).
- 6 Aimukhambet Zh. Turkic mythology: typological character, common motifs and heroes / Turk dunyasi, Language and Literature Magazine. (Ankara, Turkey, 2017. P. 25-43 DOI 10.24155 / tdk.2017.2)
- 7 Tan syly [Morning Star] // Alem halyqtarynyn ertegileri [Fairy Tales of the Worlds]. [collection] (Balauza, Almaty, 2005. p. 512). [in Kazakh]
- 8 Hrustal' tauy [Crystal Mountain] // Alem halyqtarynyn ertegileri [Tales of the Nations of the World]. [collection] (Balauza, Almaty, 2005. p. 512). [in Kazakh]
- 9 Mikhailov A.D. Francuzskij geroicheskiy ehpos [French heroic epos]. Voprosy poetiki i stilistiki [Questions about poetics and stylistics]. (Heritage, Moscow, 1995. p. 360). [in Russian]
- 10 EHnciklopedicheskiy slovar' Brokgauza i Efrona v 82 t. i 4 dop. t. [Encyclopedic dictionary broccave and eefron in 82 t. and 4 goals. t.] [collection] (Terra, Moscow, 2001. P. 726). [in Russian]
- 11 Logangren - Knight Lewis [elect. resource]. - URL: <http://100legend.ru/?p=228> [in Russian]
- 12 Kerkyla atty Kendebay [Kendebai Kerkula called] // Qazaq ertegileri. (Kurast. E.Duisenbaiuly) Kazakh Tales. (Composer E. Duisenbayuly). [collection] (Writer, Almaty, 2009. P. 320). [in Kazakh]
- 13 Aymukhambet Zh. Mifologemy v sovremennoj poehzii [Mythologist in Modern Poetry] // Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovaniy [International Journal of Applied and Fundamental Research] / Zh. Aimukhambet (No.12, 2012. P. 210). [in Kazakh]
- 14 Anshybai (1-nusqasy) [Hunshibai (version 1)] // Babalar sozi: ZHyztomdyq. T. 50: [Batyrlar zhyry Ancestor Word: Humble. T. 50: Heroes song]. [collection] (Foliant, Astana, 2008. p. 464). [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Аймұхамбет Ж.Ә. - филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қазақ әдебиеті кафедрасы, Астана, Қазақстан.

Aimukhambet Zh.A. - Doctor of Philology, Professor, Department of Kazakh Literature of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **XFTAP** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Реквизиттер:

РГП ПХВ «Евразийский национальный
Университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«Басылым үшін» (жіберушінің аты-жөні)

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication. Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«for publication of the full name»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 ВТВ 0000003104
«за публикацию ФИО»

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

XFTAP 17.09.91; 17.07.31

А.Ж. Шәріп

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: amantay_sh@hotmail.com)

Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер

Андатпа. XX ғасыр басында түркі халықтарының рухани өміріне белсене атсалысқан алдыңғы қатарлы қаламгерлер шоғыры кейінгі ұрпаққа бай әдеби мұра қалдырды. Солардың бірі – «Шығыстың Шекспирі» атанған эзербайжан ақыны, драматургы Хүсейін Жавид. Өкінішке қарай, оның шығармалары қазақ оқырманына бейтаныс болып келеді. Мұның негізгі себебі – өзара аударма тәжірибесінің жүйелі түрде жолға қойылмағандығы және қазақ-эзербайжан әдеби байланыстарын ғылыми тұрғыдан зерттеудің осы уақытқа дейін жеткілікті дәрежеде қолға алынбағандығы. Сондықтан бұл бағытта әдебиеттанушылардың алдында тың мақсаттар пен міндеттер тұр. Негізінен Низами Гәнжәуи, Абай Құнанбаев, Мырза-Фәтәли Ахундзадә секілді классиктері шығармаларынан ғана азды-көпті хабардар екі халықтың арғы-бергі әдебиетіндегі құбылыстарды ең алдымен салыстырмалы-тарихи әдіс тұрғысынан таразылау қажет. Бұл мақалада Хүсейін Жавидтің өлеңдеріндегі романтизм оның өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) поэзиясындағы ұқсас сарындармен ұштастыра қарастырылып, екі ел әдебиеті дамуының сол кезеңіндегі идеялық-көркемдік ізденістер көп ретте ортақ мәдени-рухани арнадан бастау алғандығы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Түйін сөздер: ұлттық поэзия, әдеби байланыстар, романтизм, Батыс-Шығыс, адамгершілік мұраттар, түрікшілдік сарындары.

Мақала мәтінде төмендегі бөлімдер қамтылуы қажет:

- кіріспесі,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулары,
- қорытынды, шешімі.

Әдебиет тізімі

- 1 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар. / М. Жұмабаев – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 2 Күлеев Б. Айтшы, ақ қайың. / Б. Күлеев – Алматы: Жазушы, 1969. – 324 б.
- 3 Мамедова С. Г. Джавид и романтическая свобода // Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований. Матер. межд. науч.-прак. конф., 25-26 марта 2011 г. / С.Г. Мамедова // – Пенза-Москва-Решт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – С. 348-352.
- 4 Джафаров М. Гусейн Джавид. / М. Джафаров – Баку: Элм, 1982. – 194 с.
- 5 Торайғыров С. Екі томдық шығармалар жинағы. – Т.І. / С. Торайғыров – Алматы: Ғылым, 1993. – 280 б.
- 6 Mərdanova S.M. Hüseyn Cavidin «Azər» poemasında lirik ricətlər // Bakı universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. / S.M. Mərdanova // – 2010. №3. – P. 49.
- 7 Мұқанов С. XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (Ұлтшылдық, байшылдық дәуірі) // Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т. 7. / С. Мұқанов // – Алматы: Әдебиет әлемі, 2012. – 420 б.
- 8 Akimova E. Hüseyn Cavid lirikasında dekadans // 525-ci qəzet. - 2013. -13 aprel. № 64. - P. 24.
- 9 Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. Т.І. / М. Дулатов – Алматы: Мектеп, 2002. – 368 б.
- 10 Пашазаде И. Поэтические особенности русских переводов произведений Гусейн Джавида.

/ И. Пашазаде – Баку: Огуз Ели, 2013.- с. 192.

А.Ж. Шарип

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности

Аннотация. Великолепная плеяда деятелей пера, принимавших активное участие в духовной жизни тюркских народов начала XX века, оставила будущим поколениям богатое литературное наследие. Одним из них является азербайджанский поэт и драматург Гусейн Джавид, прославившийся как «Восточный Шекспир». К сожалению, его произведения до сих пор неведомы казахскому читателю. Главная причина этого заключается в отсутствии постоянного взаимного сотрудничества в сфере художественного перевода и недостатке по сей день научных исследований о казахско-азербайджанских литературных связях. Поэтому в этом направлении перед литературоведами ставятся новые цели и задачи. Художественные явления, имевшие место в разные периоды развития литературы обоих народов, которые главным образом более или менее знакомы с произведениями классиков Низами Гянджеви, Абая Кунанбаева, Мирза-Фатали Ахундзаде, в первую очередь следует рассматривать с точки зрения сравнительно-исторического метода. В этой статье романтизм в стихах Гусейна Джавида анализируется в сочетании со схожими мотивами в поэзии его современников – казахских поэтов М.Жумабаева, М.Дулатова, С.Торайгырова, Б.Кулеева и на конкретных примерах раскрываются во многом превалирующие общие культурно-духовные источники в их идейно-художественных исканиях.

Ключевые слова: национальная поэзия, литературные связи, романтизм, Запад-Восток, гуманистические идеалы, тюркские мотивы.

A.Zh. Sharip

L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features

Abstract. At the beginning of the twentieth century a number of leading writers, actively participating in the spiritual life of the Turkic peoples, left rich literary heritage in subsequent generations. One of them is Hussain Jawid, the Azerbaijan poet and playwright, the “East Shakespeare”. Unfortunately, his works are unfamiliar to the Kazakh reader. The main reason for this is the systematic mismatch of interpreting practices and the lack of scientific research on the Kazakh-Azerbaijan literary relations. That’s why literary critics have a lot of new goals and objectives. The phenomena in the literature of the two peoples, mainly known only by classics such as Nizami Ganzhau, Abai Kunanbayev, Myrza-Fatali Akhundzade, should be firstly compared to the comparative-historical method. In this article, romanticism in the poems of Hussain Jawid, in conjunction with contemporary Kazakh poets (M. Zhumabayev, M. Dulatov, S.Toraigyrov, B.Kuleev), is ideologically-artistic in that period of the development of the literature of both countries, from the canal is proved by concrete examples.

Keywords: national poetry, literary relations, romanticism, West-East, moral ideals, Turkic motifs.

References

1 Zhumabaev M. Shygarmalary: Olender, poehmalar, kara sozder [Works: poems, poetries, proses] (Zhazushy, Almaty, 1989. 448 p.). [in Kazakh]

- 2 Kuleev B. Ajtshy, ak kajyn [Say, white birch] (Zhazushy, Almaty, 1969. 324 p.). [in Kazakh]
- 3 Mamedova S. G.Zhavid i romanticheskaya svoboda [Jawid and romantic freedom]. Aktual'nye voprosy teorii i praktiki filologicheskikh issledovaniy. Mater. mezhdunar. nauch.-prak. konf., 25-26 marta 2011 g. [International scientific and practical conference on topical issues of theory and practice of philological research]. Penza – Moskow – Resht, 2011. – pp.348-352. [in Russian]
- 4 Dzhafarov M. Gusejn Dzhavid [Hussain Jawid] (Elm, Baku, 1982. 194 p.). [in Russian]
- 5 Torajgyrov S. Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. T.1 [The collection of works in two volumes. T.1.] (Gylm, Almaty, 1993. 280 p.). [in Kazakh]
- 6 Mardanova S. Khusejn Dzhavidyn «Azer» poehmasynda lirik ridzhatlar [Lyric motives in the poem «Azer» Hussain Jawid], Baky universitesinin khabarlary. Khumanitar ehmlar seriyasy [Bulletin of Baku University. Series of Humanities], 3, - p. 43-49 (2010). [in Azerbaijan]
- 7 Mukanov S. XX gasyrdagy kazakh adebieti.1-bolim (Ultshyldyk, bajshyldyk dauiri) [Kazakh literature in the beginning of the 20th century. Part 1 (Nationalism, Bourgeoisie)], Klassikalyk zertteuler: Kop tomdyk. - T.7 [Classic research: multi-volume] (Adabiet alemi, Almaty, 2002).
- 8 Akimova E. Khusejn Dzhavid lirikasynda dekadans [Decadence in the lyrics of Hussain Jawid]. 525-dzhi gazet. - 2013. - 13 aprel. №64. S.24.
- 9 Dulatuly M. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy. - T.1. [The collection of works in five volumes. Volume 1]. (Mektep, Almaty, 2002). [in Kazakh]
- 10 Pashazade I. Poeticheskie osobennosti russkikh perevodov proizvedenij Gusejn Dzhavida [Poetic features of Russian translations of Hussain Jawid's works] (Oguz Eli, Baku, 2011) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Амантай Шәріп - филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Астана, Қазақстан.

Amantai Sharip - Doctor of Philology, professor L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: Ілияс Рысбекұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 2 (123). - Астана: ЕҰУ. 197-б.
Шартты б.т. - 23.0 Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ.Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды